

Tomasz Godlewski

doktor nauk prawnych, Katedra Prawa Administracyjnego i Nauki o Administracji,
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki
ORCID: 0000-0002-1813-4248

Warianty przedsięwzięcia jako środek prawny realizacji publicznego prawa do środowiska

Słowa kluczowe: *prawo do środowiska, decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach, przedsięwzięcia, warianty realizacji, raport, racjonalność wariantu*

1. Wprowadzenie

XV Łódzkie Spotkania Prawnicze zostały poświęcone zagadnieniu prawa do środowiska jako publicznego prawa podmiotowego. Konkluzja płynąca z obrad wydaje się jednoznaczna. Artykuł 74 Konstytucji RP¹ pozwala stwierdzić, że już na gruncie ustawy zasadniczej zagwarantowano publiczne prawo do środowiska². Zagwarantowanie prawa do środowiska na poziomie konstytucyjnym oznacza, że sposób korzystania z tego prawa musi zostać skonkretyzowany w postaci praw i obowiązków uregulowanych na poziomie ustawowym. Prawo do środowiska może zostać zrekonstruowane przez próbę stworzenia katalogu norm prawnych, których celem i zadaniem jest realizacja tego prawa. Celem tego opracowania jest jednak nie tego rodzaju próba ogólnego spojrzenia na publiczne prawo do środowiska, lecz analiza jednej z instytucji prawnych służących, w mojej ocenie, realizacji tego prawa i to też nie w jej całokształcie, ale w odniesieniu do jednego, istotnego elementu tej instytucji. W tym celu w artykule poddano dogmatyczno-prawnej analizie między innymi problemy orzecznicze, rozstrzygane w związku z tym przez Naczelny Sąd Administracyjny. Chciałbym również wykorzystać tę okazję do zapoczątkowania dyskusji na temat racjonalności sposobu ukształtowania tytułowej instytucji prawnej właśnie w kontekście możliwości realizacji za jej pośrednictwem publicznego prawa do środowiska.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

² Szerzej na ten temat: P. Korzeniowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne jako instytucja prawna ochrony środowiska*, Łódź 2012, s. 349–384.

2. Stan prawny

W obecnym kształcie tzw. indywidualna ocena oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko została uregulowana w ustawie o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko³, która stanowi implementację dyrektywy 85/337/EWG w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne⁴. W toku oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko sporządzany jest raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, będący dokumentem prywatnym o szczególnej mocy dowodowej⁵. Dokument ten podlega w toku postępowania analizie i ocenie organu (a także organów współdziałających), a jego elementy zostały precyzyjnie określone w art. 66 ust. 1 u.u.i.o.ś. Wariantów dotyczy art. 66 ust. 1 pkt 5 u.u.i.o.ś., który stanowi, że raport powinien zawierać „opis wariantów przedsięwzięcia uwzględniający szczególne cechy przedsięwzięcia lub jego oddziaływania na środowisko, ze wskazaniem wariantu wybranego do realizacji, racjonalnego wariantu alternatywnego oraz racjonalnego wariantu najkorzystniejszego dla środowiska; racjonalny wariant najkorzystniejszy dla środowiska może być tożsamy z wariantem wybranym do realizacji albo racjonalnym wariantem alternatywnym”.

Obowiązek przedstawienia wariantów realizacji przedsięwzięcia ma swoje źródło w prawie unijnym (wspólnotowym). Artykuł 5 ust. 3 tiret czwarte dyrektywy 85/337/EWG określał cel prawodawcy unijnego, żeby informacje dostarczane w ramach oceny oddziaływania na środowisko przez podmiot mający zamiar realizować to przedsięwzięcie uwzględniały co najmniej zarys zasadniczych alternatywnych rozwiązań rozważanych do realizacji, w tym także ze wskazaniem zasadniczych powodów wyboru danego wariantu, ale z uwzględnieniem skutków środowiskowych. Już po wejściu w życie ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku dyrektywa 85/337/EWG została uchylona, a w jej miejsce weszła w życie obowiązująca do dziś dyrektywa 2011/92/UE w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko⁶, zmieniona dyrek-

³ Ustawa z 3.10.2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2026 r. poz. 670 ze zm.), dalej: ustawa o udostępnieniu informacji o środowisku lub u.u.i.o.ś. Przepisy tej ustawy były wielokrotnie nowelizowane. Do 2023 r. miało miejsce 81 zmian – A. Haładyj, K. Tokarczyk-Dorociak, Ł. Szkudlarek, *Is there any EIA simplification?: reflections on procedural aspects of the Polish system, „Impact Assessment and Project Appraisal”* 2022/41(3), s. 223–227. Od tego czasu weszło w życie jeszcze niemal 20 zmian.

⁴ Dyrektywa Rady 85/337/EWG z 27.06.1985 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne (Dz.Urz. UE L 175, s. 40).

⁵ J. Stelmasiak, *Charakterystyka ogólna raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko jako dowodu w postępowaniu administracyjnym w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego* [w:] *Jednostka wobec władczej ingerencji organów administracji publicznej: księga jubileuszowa dedykowana profesor Barbarze Adamiak*, red. J. Korczak, K. Sobieralski, Wrocław 2019, s. 539–546.

⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z 13.12.2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 26 z 2012 r., s. 1), dalej: dyrektywa 2011/92/UE.

tywą 2014/52/UE⁷. W obecnym stanie prawnym art. 5 ust. 1 lit. d dyrektywy 2011/92/UE zakłada konieczność przedstawienia w toku oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko rozsądnych rozwiązań alternatywnych, które są odpowiednie dla konkretnego projektu i jego specyfiki (*a description of the reasonable alternatives studied by the developer, which are relevant to the project and its specific characteristics*). Stąd też zmiana prawa polskiego z 2015 r., wprowadzona nowelizacją ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku⁸, która weszła w życie 1.01.2017 r. Od tej daty zarówno wariant alternatywny, jak i wariant najkorzystniejszy dla środowiska muszą być racjonalne.

Druga istotna zmiana art. 66 ust. 1 pkt 5 u.u.i.o.ś. nastąpiła w 2023 r.⁹ i to ta nowelizacja nadała tej normie prawnej obecne brzmienie. Zmiana ta jest kontrowersyjna, jest bowiem sprzeczna z utrwalonym w tym zakresie orzecznictwem sądów administracyjnych¹⁰. Obecnie racjonalny wariant najkorzystniejszy dla środowiska może być z mocy prawa jednocześnie wariantem wybranym do realizacji lub racjonalnym wariantem alternatywnym, co może być (i zapewne będzie) wykorzystywane przez autorów raportów. Chociaż odstępienie od obowiązku przedstawienia trzech wariantów ma być wyjątkiem od reguły, to jednak zastosowanie tego wyjątku nie zostało przez ustawodawcę ograniczone żadnym dodatkowym warunkiem.

3. Cel obowiązku przedstawienia i oceny wariantów realizacji przedsięwzięcia

Przyjmuje się, że warianty te pełnią kluczową rolę w procesie oceny oddziaływania na środowisko, ponieważ umożliwiają dokonanie rzetelnej analizy porównawczej. Podkreśla się, że dopiero zestawienie co najmniej trzech wariantów tworzy „siatkę porównawczą”, stanowiącą podstawę weryfikacji przez organ administracji¹¹. Jednym z obligatoryjnych

⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE z 16.04.2014 r. zmieniająca dyrektywę 2011/92/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 124, s. 1).

⁸ Ustawa z 9.10.2015 r. o zmianie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1936).

⁹ Ustawa z 13.07.2023 r. o zmianie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1890 ze zm.).

¹⁰ Np. wyroki NSA: z 17.01.2018 r., II OSK 813/16, LEX nr 2461229; z 27.04.2018 r., II OSK 2849/17, LEX nr 2503855. Więcej na ten temat: J. Stelmasiak, T. Godlewski, *Racjonalność wariantu realizacji przedsięwzięcia – glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 12.12.2024 r.*, III OSK 4825/21, „Glosa” 2025/2, s. 69–70 oraz A. Chochół, *Wpływ zmian legislacyjnych na efektywność wariantowania w procedurze OOS w Polsce*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2025/1, s. 9–34.

¹¹ L. Staniszevska, *Wariantowanie przedsięwzięcia przedstawione w raporcie o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko – aspekty wybrane* [w:] *Dyskrecjonalność w przestrzeni administracji publicznej*, red. M. Kapusta, A. Kaźmierska-Patrzyzna, P. Korzeniowski, A. Rabięga-Przyłęcka, P. Wilczyński, Warszawa 2025, s. 400.

elementów jest przy tym wariant najkorzystniejszy dla środowiska, który – obok wariantu wnioskodawcy i alternatywnego – powinien zostać opisany w raporcie. Zakres wymaganych wariantów nie jest przy tym pozostawiony dowolnej ocenie wnioskodawcy, ale wynika z przepisów prawa¹². Przyjmuje się, że alternatywność polega na przedstawieniu rozwiązań różniących się technologicznie lub przestrzennie, ewentualnie także pod względem społecznym lub ekonomicznym, przy czym kryteria te powinny być dostosowane do konkretnego przedsięwzięcia. Nie można jednocześnie sprowadzać wariantów wyłącznie do rozwiązań lokalizacyjnych¹³. Warianty inne niż wnioskodawcy muszą być racjonalne, czyli możliwe do wykonania i nie mogą mieć charakteru pozornego – powinny zapewniać organowi rzeczywisty wybór. Nie spełnia tego wymogu raport, który wskazuje kilka wariantów, ale w istocie wyklucza realizację części z nich. Taka wadliwość może prowadzić do odmowy ustalenia środowiskowych uwarunkowań. Wariant pozorny to taki, którego realizacja jest faktycznie lub technicznie niemożliwa bądź wykluczona z przyczyn ekonomicznych lub lokalizacyjnych¹⁴.

Celem wariantowania jest więc umożliwienie organowi dokonania wyboru w zakresie tego, jak przedsięwzięcie zostanie zrealizowane¹⁵. Mając na uwadze, że decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia jest decyzją związaną¹⁶, daje to większy wybór niż tylko ograniczony do wydania decyzji lub odmowy jej wydania. O ile jednak umożliwienie organowi wyboru sposobu rozstrzygnięcia sprawy w sposób wykraczający poza rozstrzygnięcie pozytywne i negatywne należy ocenić pozytywnie, o tyle kwestią o zasadniczym znaczeniu jest ustalenie, w jaki sposób ten wybór rzeczywiście wpływa na rozstrzygnięcie organu.

Analiza zarówno orzecznictwa sądów administracyjnych, jak i przede wszystkim przepisów ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku prowadzi do wniosku, że w przypadku spełnienia przez podmiot wnoszący o wydanie decyzji środowiskowej i przy braku przeszkód prawnych, takich jak sprzeczność planowanego przedsięwzięcia z ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 80 ust. 2 u.u.i.o.ś.), właściwy organ jest zobowiązany do ustalenia środowiskowych uwarunkowań realizacji przedsięwzięcia w kształcie zaproponowanym w raporcie. Jedynym wyjątkiem od tej zasady jest przypadek z art. 81 ust. 1 u.u.i.o.ś., który stanowi, że jeżeli z oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko wynika brak możliwości realizacji przedsięwzięcia w wariantcie proponowanym przez wnioskodawcę, właściwy organ, za zgodą wnioskodawcy, wskazuje w decyzji, spośród wariantów, o których stanowi art. 66 ust. 1 pkt 5 u.u.i.o.ś., wariant dopuszczony do realizacji. Brak możliwości realizacji przedsięwzięcia w jednym z tych wariantów lub brak zgody wnioskodawcy oznacza brak zgody na realizację przedsięwzięcia. Przepis art. 81

¹² Wyroki NSA: z 20.04.2021 r., III OSK 376/21, LEX nr 3178672; z 16.12.2025, III OSK 331/23, LEX nr 4014034.

¹³ Wyrok NSA z 18.06.2024 r., III OSK 3819/21, LEX nr 3737170.

¹⁴ Wyrok NSA z 12.12.2024 r., III OSK 4825/21, LEX nr 3834545.

¹⁵ M. Bar, *Wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach dla zrealizowania przedsięwzięcia*, „Prawo i Środowisko” 2015/2, s. 100.

¹⁶ Wyrok NSA z 9.12.2025 r., III OSK 1871/23, LEX nr 4019868 oraz G. Dobrowolski, *Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach*, Toruń 2011, s. 220–221.

ust. 1 u.u.i.o.ś. również podlegał zmianom. W poprzednim brzmieniu, obowiązującym do 24.09.2019 r., wybór wariantu innego niż proponowany przez wnioskodawcę uzależniony był od „zasadności” realizacji przedsięwzięcia w innym wariantcie, a nie od braku możliwości realizacji przedsięwzięcia w wariantcie zaproponowanym. W uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej¹⁷ wskazano wówczas, że pojęcie zasadności nie stanowi precyzyjnego kryterium uzasadniającego nałożenie obowiązku realizacji przedsięwzięcia w wariantcie innym niż proponowany. Projekt zastąpił je przesłanką „braku możliwości realizacji przedsięwzięcia w wariantcie proponowanym przez wnioskodawcę”, rozumianą jako niezgodność z wymaganiami ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku (w szczególności niezgodność z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego lub brak możliwości zastosowania środków z art. 82 ust. 1 pkt 2 u.u.i.o.ś.).

Jaki zatem wybór ma organ wydający decyzję? W mojej ocenie jest to wybór wyłącznie pozorny. Jak przyznaje sam ustawodawca w powołanym wyżej uzasadnieniu projektu, co do zasady organ, wydając decyzję pozytywną, określa środowiskowe uwarunkowania w kształcie zaproponowanym przez wnioskodawcę. Możliwość wyboru innego wariantu jest więc sytuacją wyjątkową, wymaga zgody wnioskodawcy i w istocie sprowadza się do dwóch wskazanych wyżej przypadków. Należy przy tym pamiętać, że o ile w raporcie wskazuje się i uzasadnia trzy (lub wyjątkowo dwa) warianty realizacji przedsięwzięcia, o tyle wszystkie pozostałe wymogi raportu z art. 66 ust. 1 u.u.i.o.ś. określa się „pod wariant wnioskodawcy”. Zastosowanie art. 81 ust. 1 u.u.i.o.ś. w praktyce będzie się wiązać z koniecznością przygotowania nowego raportu. Co więcej, wyjątkowość zastosowania tego przepisu wynika także ze wskazanych wyżej zasad wariantowania i wymaga daleko posuniętej ostrożności organu – nie chodzi przecież tutaj o sytuację, w której wariant zaproponowany przez wnioskodawcę jest wariantem niemożliwym do realizacji – wariantem pozornym. W takiej sytuacji należałoby bowiem mówić o wadliwości raportu, a nie o przesłance zastosowania art. 81 ust. 1 u.u.i.o.ś.

Kolejne, jeszcze dalej idące pytanie, które nasuwa się w związku z takim sposobem prawnego ukształtowania wariantów realizacji przedsięwzięcia, to pytanie o racjonalność prawodawcy unijnego i krajowego, który zobowiązuje wnioskodawcę do wskazania wariantu najkorzystniejszego dla środowiska, jednocześnie w istocie z góry zakładając, że wariant ten nie zostanie wskazany jako wariant przeznaczony do realizacji. Pytanie to wydaje się zasadne nawet w obecnym stanie prawnym, gdzie racjonalny wariant najkorzystniejszy dla środowiska może być tożsamy z wariantem wybranym do realizacji. Mając świadomość, że rozwiązania bardziej korzystne dla środowiska są rozwiązaniami zazwyczaj wiążącymi się z wyższymi kosztami realizacji i eksploatacji, można chyba założyć, że autorzy raportu skorzystają raczej z drugiej formy wyjątku od reguły trzech wariantów i utożsamią racjonalny wariant najkorzystniejszy dla środowiska z racjonalnym wariantem alternatywnym. Przeważający będzie zatem ekonomiczny, a nie ekologiczny,

¹⁷ Projekt ustawy z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz niektórych innych ustaw, VIII kadencja, druk sejm. nr 3616. Ustawa weszła w życie 24.09.2019 r. i została opublikowana w Dz.U. poz. 1712.

aspekt przedsięwzięcia¹⁸. Nie ma chyba wątpliwości, że ustawa o udostępnieniu informacji o środowisku jest jednym z zasadniczych filarów systemu prawa ochrony środowiska w Polsce, który konkretyzuje również konstytucyjne prawo do informacji o środowisku i zasadę partycypacji społecznej w ochronie środowiska. Nawet przy założeniu, że ocena oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko ze swej natury zakłada ingerencję w środowisko (choć jest to ingerencja prawnie dopuszczalna), to jednak aksjologiczną podstawą tej regulacji jest ochrona środowiska jako dobra wspólnego, a procedura oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko jest formą realizacji publicznego prawa podmiotowego do środowiska. I w tym postępowaniu prawo to realizowane jest w co najmniej trzech aspektach. Z jednej strony wnioskodawca domaga się formalno-prawnego uregulowania zasad korzystania ze środowiska. Z drugiej natomiast strony postępowania (art. 74 ust. 3a u.u.i.o.ś.) mogą domagać się, w granicach swojego interesu prawnego, zgodnego z prawem określenia środowiskowych uwarunkowań realizacji przedsięwzięcia, z poszanowaniem dla przysługujących im dóbr chronionych takich jak zdrowie i życie. Oddziaływanie na środowisko to przecież również oddziaływanie na zdrowie ludzi¹⁹. Z trzeciej wreszcie strony społeczeństwo (zainteresowana społeczność) w granicach przyznanych uprawnień (art. 33–38 u.u.i.o.ś.) może działać niezależnie od interesu prawnego lub nawet faktycznego, wyłącznie na rzecz ochrony dobra wspólnego, jakim jest środowisko. W każdym z tych trzech przypadków konkretne podmioty występują do organu administracji, a więc w istocie do władzy publicznej, o zapewnienie właściwej ochrony środowiska, a zatem korzystają z jednego z instrumentów prawnych służących realizacji publicznego prawa podmiotowego do środowiska. Zarówno strony, jak i zainteresowana społeczność mogą skorzystać z wariantów realizacji przedsięwzięcia jako argumentu przemawiającego za realizacją przedsięwzięcia w innym kształcie niż przewidział to wnioskodawca. Niestety sam argument, że przedsięwzięcie może zostać zrealizowane w sposób korzystniejszy dla środowiska, nie ma żadnego wpływu na możliwość wskazania przez organ wariantu proekologicznego jako wariantu przeznaczonego do realizacji. Moim zdaniem z punktu widzenia wariantów realizacji przedsięwzięcia ocena oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko stanowi w obecnym kształcie ułomny instrument prawny, sprzyjający raczej wnioskodawcy niż stronom postępowania, społeczeństwu lub – ogólnie ujmując – środowisku. W tej sytuacji *de lege ferenda* zasadne wydaje się takie ukształtowanie wariantowania przedsięwzięcia, które zapewni organowi rzeczywisty wybór optymalnego wariantu. Ponadto trudno, w mojej ocenie, znaleźć racjonalne uzasadnienie dla nałożenia na wnioskodawcę obowiązku znalezienia rozwiązania najbardziej proekologicznego, przy założeniu, że przyjęcie tego rozwiązania nie jest nawet w jakikolwiek sposób promowane.

¹⁸ Szerzej na ten temat C. Gronow, *The role of alternatives analysis in proponent decision-making about hydropower*, „Environmental Impact Assessment Review” 2024/105.

¹⁹ Artykuł 3 pkt 11 ustawy z 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025 r. poz. 647 ze zm.).

4. Podsumowanie

Analiza przepisów ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku oraz orzecznictwa sądów administracyjnych prowadzi do wniosku, że wariantowanie przedsięwzięcia stanowi kluczowy element procedury oceny oddziaływania na środowisko, służący stworzeniu podstawy porównawczej dla rozstrzygnięcia organu. Wymóg przedstawienia co najmniej trzech odrębnych wariantów ma zapewnić wybór i umożliwić rzetelną ocenę wpływu przedsięwzięcia na środowisko. Pomimo jednak istotnej roli wariantowania – jego wpływ na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy jest ograniczony. Wynika to z charakteru decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach jako decyzji związanej, w której organ co do zasady zatwierdza wariant zaproponowany przez wnioskodawcę. Możliwość wyboru innego wariantu ma charakter wyjątkowy, wymaga spełnienia ustawowych przesłanek oraz zgody wnioskodawcy, co w praktyce czyni tę kompetencję pozorną, a przynajmniej ułomną. W konsekwencji wariantowanie, choć formalnie stanowi jeden z podstawowych instrumentów ochrony środowiska i realizacji prawa do środowiska, w obecnym modelu normatywnym pełni funkcję ograniczoną i w większym stopniu sprzyja wnioskodawcy, niż zapewnia efektywną ochronę środowiska jako dobra wspólnego.

Abstract

Project alternatives as a legal instrument for the implementation of the public subjective right to the environment

Dr Tomasz Godlewski – Faculty of Law and Administration, Department of Administrative Law and Administrative Science, University of Lodz
ORCID: 0000-0002-1813-4248

The paper examines project alternatives in EIA as a tool for implementing the constitutional right to the environment. Based on Polish law and case-law, it shows that although alternatives create a comparative framework, the binding nature of environmental decisions limits the authority's real discretion. Consequently, the mechanism remains largely formal and tends to favor the developer rather than ensure effective environmental protection.

Keywords: *the right to the environment, decision on environmental conditions, project, implementation variants, report, reasonable alternatives*

Bibliografia / References

- Bar M., *Wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach dla zrealizowania przedsięwzięcia*, „Prawo i Środowisko” 2015/2
- Chochół A., *Wpływ zmian legislacyjnych na efektywność wariantowania w procedurze OOS w Polsce*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2025/1

- Dobrowolski G., *Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach*, Toruń 2011
- Gronow C., *The role of alternatives analysis in proponent decision-making about hydropower*, „Environmental Impact Assessment Review” 2024/105
- Haładyj A., Tokarczyk-Dorociak K., Szkudlarek Ł., *Is there any EIA simplification?: reflections on procedural aspects of the Polish system*, „Impact Assessment and Project Appraisal” 2022/41(3)
- Korzeniowski P., *Bezpieczeństwo ekologiczne jako instytucja prawna ochrony środowiska*, Łódź 2012
- Staniszewska L., *Wariantowanie przedsięwzięcia przedstawione w raporcie o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko – aspekty wybrane* [w:] *Dyskrecjonalność w przestrzeni administracji publicznej*, red. M. Kapusta, A. Kaźmierska-Patrzyzna, P. Korzeniowski, A. Rabiega-Przyłęcka, P. Wilczyński, Warszawa 2025
- Stelmasiak J., *Charakterystyka ogólna raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko jako dowodu w postępowaniu administracyjnym w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego* [w:] *Jednostka wobec władczej ingerencji organów administracji publicznej: księga jubileuszowa dedykowana profesor Barbarze Adamiak*, red. J. Korczak, K. Sobieralski, Wrocław 2019
- Stelmasiak J., Godlewski T., *Racjonalność wariantu realizacji przedsięwzięcia – glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 grudnia 2024 r., III OSK 4825/21*, „Glosa” 2025/2